

ZDENKO KOSINAC*
IVO BANOVIĆ**ANALIZA PRAĆENJA IZOSTANAKA UČENIKA SREDNJIH
ŠKOLA S NASTAVE TJELESNE I ZDRAVSTVENE
KULTURE U SPLITU**

Na uzorku od 1136 srednjoškolaca u Splitu, životne dobi od 15 do 19 godina ponuđeni su skalirani odgovori da bi se istražili stavovi i mišljenja prema vrlo aktualnom pitanju: «U kojoj mjeri učenici izostaju s nastave tjelesne i zdravstvene kulture». Dobiveni rezultati u ovom ispitivanju dozvoljavaju sljedeće zaključke.

Od navedenog uzorka oko 76% učenika participira redovne programe TZK-a, djelomično ih to čini oko 13%, dok 11% učenika potpuno je oslobođeno nastave TZK-a. S obzirom na spolnu pripadnost i stupanj obrazovanja, učenici srednjih škola podjednako participiraju nastavu TZK-a, i podjednako se djelomično ili potpuno oslobađaju nje. S obzirom na izobrazbu struke, učenici se po tome značajno međusobno razlikuju.

Učenici u odnosu na učenice redovitije pohađaju satove TZK-a. Istovremeno oni su skloniji povremenom ili čestom izbjegavanju istih u čemu prednjače učenici druge godine (povremeno) i učenici treće godine (često). Evidentno je također da su gimnazijalci na njima najredovitiji, dok su učenici Tehničke škole najneredovitiji.

Dok učenice vrijeme tih izostanaka provode najčešće kod kuće, njihovi vršnjaci ga provode u gradu.

Rezultati χ^2 testa potvrdili su gore očitovane razlike između analiziranih skupina, pa se može zaključiti: učenici s obzirom na redovito dolaženje na sate TZK-a značajno se međusobno razlikuju, baš kao što se i značajno međusobno razlikuju u provođenju vremena izostanka s nastave TZK-a.

Ključne riječi: participacija, oslobađanje od nastave TZK-a, analiza razlika

PROBLEM

U okviru složenog ispitivanja o temeljnim vrijednostima i evaluaciji nastave tjelesne i zdravstvene kulture (TZK) pokušalo se odgovoriti i na jedno vrlo aktualno pitanje: «U kojoj mjeri učenici srednjih škola izostaju s nastave TZK-a, odnosno kakve su moguće posljedice ove 'pojave' koja prema nekim razmišljanjima poprima zabrinjavajuće razmjere?» (Bonacin, 1987.)

U tom kontekstu vrijedno je spomenuti ONLINE ANKETU «Izostaju li vaša djeca neopravdano s nastave?» www.večernji-list.hr.

Iznoseći koncizno rezultate spomenute ankete, Kustura je ustvrdila da su šesto tisuća učenika osnovnih i srednjih škola u prošloj školskoj godini napravili 30 milijuna izostanaka. Najveći dio toga su opravdani izostanci, a neopravdanih je oko dva milijuna i 200 tisuća. Kao što se i moglo očekivati,

* prof. dr. sc. Zdenko Kosinac, Fakultet prirodoslovno-matematičkih znanosti i odgojnih područja Sveučilišta u Splitu, mr. sc. Ivo Banović, Fakultet prirodoslovno-matematičkih znanosti i odgojnih područja Sveučilišta u Splitu

većinu neopravdanih izostanaka imaju učenici srednjih škola. Nešto više od dvjesto tisuća srednjoškolaca skupilo je ukupno više od 14 i pol milijuna sati izostanaka, od toga više od milijun i pol neopravdanih.¹³⁾

Iako ti podaci na prvi pogled djeluju zastrašujuće, ipak, kad se sati podijele s brojem učenika, proizlazi da je svaki od njih s nastave izostao u prosjeku osam radnih dana. Osim bolesti, čest razlog opravdanih izostanaka su, što priznaju i učenici i roditelji, testovi ili spoznaja da će toga dana nastavnik ispitivati, a dijete se nije pripremio.

U zadnjoj dekadi zamjetna je u Splitu pojačana pojava izbjegavanja nastave TZK-a, posebice u nekim srednjim školama. O tom problemu raspravljalo se na stručnim aktivima, sjednicama nastavničkih vijeća, a bilo je i pisanih i slikovnih priloga u sredstvima javnog priopćavanja. Prema izvješću ravnatelja jedne gimnazije u Splitu od ukupno 679 učenika 2003./4. šk. godine potpuno je oslobođeno nastave TZK-a 73 učenika i nešto manji broj je djelomično oslobođenih učenika. Tom problemu u istoj školi bila je posvećena posebna sjednica Nastavničkog vijeća sa samo jednom točkom dnevnog reda; analiza uzroka izostajanja i oslobađanja učenika s nastave TZK-a. U raspravi se iskristaliziralo mišljenje da uzrok toj masovnoj pojavi ne leži samo u tradicionalnom razmišljanju (škola ne posjeduje neodgovarajuće materijalno-tehničke uvijete za održavanje nastave, rad u dvije smjene, udaljenost od škole učenika putnika i sl.) kojim se objašnjava prisutni «fenomen». Dapače, u središte su problema stavljeni: odnosi učenik – nastavnik – nastavni sadržaji i način ocjenjivanja.

U jednoj drugoj gimnaziji u Splitu, koja ima iste uvijete za rad kao gore spomenuta gimnazija, tijekom iste godine oslobođeno je od nastave TZK-a 62 učenika.

Zanimljivo je spomenuti i neuobičajenu pojavu «masovnog» oslobađanja učenika od nastave TZK-a u jednoj stručnoj četverogodišnjoj školi s oko 1200 učenika, u kojoj je tijekom iste školske godine oslobođeno čak 153 učenika/ca. Da bi se problem sagledao u cijelosti, treba uzeti u obzir i one učenike koji su tijekom godine djelomično oslobođeni od nastave TZK-a, a takvih je gotovo isti postotak kao i onih koji su potpuno oslobođeni.

Kristofić, Bosak i Pinter¹¹⁾ iznose podatke s područja Varaždina za 1993./94. školsku godinu iz koje je vidljivo da je pošteđu od nastave TZK-a tražilo 527 učenika, od čega 283 ili oko 4% srednjoškolaca. Autori ističu da je po tradiciji najviše gimnazijalki; 76 ili oko 10% od ukupnog broja učenica. Značajno manji broj je učenika (4.5%). Slijede učenici Gospodarske škole (4%), Tehničke škole (3.7%) itd.

Sagledavajući nazočni problem u brojčanom smislu s današnje vremenske udaljenosti, problem se ne samo multiplicira, nego očito poprima sasvim suprotan smjer od opće prihvatljivih znanstveno utemeljenih vrijednosti tjelesnog vježbanja kao važnog čimbenika zdravlja, motoričkog obrazovanja, razvoja motoričkih sposobnosti, konativnog oblikovanja i kognitivnog razvoja.

Već niz godina je oslobađanje od nastave TZK-a granična tema kineziološkog zanimanja, zanimanja školske i sportske medicine. Brojni

znanstveni i stručni radovi proširuju spoznaje o ovom «problemu». Kriteriji za oslobađanje učenika od nastave TZK-a se teoretski sve više podudaraju, ali iskustvo nas uči, a pedagoška praksa potvrđuje, da je evidentan porast broja učenika koji traže djelomično ili potpuno oslobađanje od nastave TZK-a. Koliko u tome ima udjela i transformacija sustava zdravstvene zaštite od «Djelatnosti za zdravstvenu zaštitu školske djece i mladeži – ‘Školska poliklinika’ u sustav primarne zdravstvene zaštite s osnovnom jedinicom ‘obiteljski liječnik’?» Odgovor na to pitanje otvara dodatnu potrebu za cjelovitom raspravom koja prelazi okvir ovoga rada.

Upravo zbog toga problem izbjegavanja nastave TZK-a zaslužuje jedno cjelovitije ispitivanje i analizu s ciljem da se otkriju oni relevantni čimbenici koji su odgovorni za takvu «masovnu» pojavu i demotiviranost učenika u participaciji nastave TZK-a. Polazeći od pretpostavke da učenici, kao svjesni subjekti, neposredno i zorno doživljavaju sate TZK-a i da su u stanju slobodno i samostalno procijeniti zašto i u kojoj mjeri izbjegavaju nastavu TZK-a, bilo je prijeko potrebno i korisno ustvrditi stavove i mišljenja učenika o nazočnom problemu, što i jest zadaća ovoga ispitivanja.

CILJ RADA

Osnovni cilj ovoga ispitivanja jest ustvrditi u kojoj mjeri učenici srednjih škola participiraju nastavu tjelesne i zdravstvene kulture, odnosno u kojoj mjeri izostaju s nastave tjelesne i zdravstvene kulture. Jednako tako pokušalo se ustvrditi gdje i kako ti učenici provode to vrijeme? Sukladno tako definiranom cilju moguće je osnovni sustav produktivnih informacija koje se očekuju složiti u dvije hipotetske razine:

- funkcije disperzija rezultata ispitanika u pojedinim varijablama s obzirom na spolnu pripadnost, stupanj obrazovanja i izobrazbu struke pokazuju jednoznačnu zakonitost, i
- očekuje se značajna razlika između analiziranih skupina s obzirom na spolnu pripadnost, stupanj obrazovanja i izobrazbu struke.

Očekivani rezultati u ovom ispitivanju mogu imati dvojako značenje: prvo, očekuje se da će dobiveni rezultati u ovom ispitivanju zadovoljavajuće objasniti u kojoj mjeri učenici srednjih škola u Splitu prisustvuju nastavi TZK-a, odnosno u kojoj mjeri izbjegavaju djelomično ili trajno sate TZK-a, i drugo, praktična vrijednost ovoga ispitivanja može se očitovati u tome što sustavno analitičko sagledavanje remetećih čimbenika, utemeljeno na slobodnom iskazu učenika, može sasvim konkretno doprinijeti poticanju učenika u participaciji nastave TZK-a i na taj način doprinijeti ublažavanju velikog broja izostanaka.

METODE RADA

Primarne informacije o participaciji na nastavi tjelesne i zdravstvene

kulture, odnosno o fenomenu oslobađanja od iste dobivene su na osnovi slobodnih povratnih iskaza 1136 učenika srednjih škola u Splitu.

U tu svrhu određen je uzorak ispitanika od 1136 učenica i učenika srednjih škola u Splitu I. gimnazija, II. gimnazija (291) učenik, Ekonomska škola (285), Tehnička škola (209), Tehnička prometna škola (211) i Obrtnička škola (140 učenika), životne dobi od 15 do 19 godina. Uzorak ispitanika činili su učenici 1., 2., 3., i 4. razreda srednje škole. Svi su učenici pohađali nastavne programe iz svih propisanih predmeta.

Jedan od načina da se sagledaju problemi participacije i izostajanja s nastave TZK-a jesu povratne informacije o stavovima i mišljenju učenika na temelju kojih se mogu stvarati zaključci o razlozima zbog kojih se učenici oslobađaju od nastave TZK-a.

Od ulaznih varijabli namijenjenih procjeni temeljnih vrijednosti i vrjednovanja nastave tjelesne i zdravstvene kulture zadržane su u ovom ispitivanju četiri:

1. Jesi li oslobođen od nastave tjelesne i zdravstvene kulture? (ONTZK)

- nisam oslobođen
- djelomično sam oslobođen
- potpuno sam oslobođen

2. Satovima TZK-a prisustvujem (STZKP)

- uredno i redovito
- povremeno izostanem (bolest i sl.)
- često izostajem

3. Ako izostaješ s nastave TZK-e, gdje provodiš vrijeme? (PVTZK)

- kod kuće
- u okruženju škole
- u gradu (kafiću i sl.).

4. Navedi redoslijedom pet nastavnih predmeta koje rado slušaš ili im prisustvuješ! (5NPRS)

1. -----
2. -----
3. -----
4. -----
5. -----

Prva, druga i treća varijabla sadržavale su tri skale odgovora, dok je četvrta varijabla sadržavala 5 odgovora.

Statistička obrada podataka provedena je programom SPSS for windows. Obavijesti o procjeni ispitanika prikazane su tabelarno s vrijednostima osnovnih statističkih pokazatelja: frekvencije odgovora i pripadajućim postocima za svako pitanje (za svaku skupinu s obzirom na spolnu pripadnost, stupanj obrazovanja i izobrazbu struke). Razlike između

skupina ustvrđene su χ^2 testom.

REZULTATI I RASPRAVA

Tragajući za vjerodostojnim odgovorom o izostancima srednjoškolaca s nastave tjelesne i zdravstvene kulture, postavili smo ciljano pitanje s mogućim alternativnim odgovorima: «**Jesi li oslobođen od nastave TZK-a?**» Kao što je vidljivo iz tablice 1. od ukupnog uzorka ispitanika (1136) nastavu TZK-a pohađa 864 učenika (ili 76%), djelomično to čini 143 učenika (12.6%), dok je 129 učenika (oko 11%) potpuno oslobođeno nastave TZK-a. S obzirom na spolnu pripadnost ispitanika, evidentno je da od 500 učenica koliko ih je obuhvaćeno ispitivanjem, 376 (ili 75%) nije oslobođeno nastave TZK-a, djelomično oslobođenih je oko 12%, dok je potpuno oslobođenih oko 13%. Premda je evidentna razlika u frekvenciji učenica i učenika djelomično ili potpuno oslobođena od nastave TZK-a, rezultati χ^2 testa ukazuju da te razlike nisu statistički značajne.

Tablica 1. Jesi li oslobođen od nastave tjelesne i zdravstvene kulture (F – frekvencija, % postotak) - (s obzirom na spolnu pripadnost, stupanj obrazovanja i izobrazbu struke)

OSLOBOĐENI UČENICI OD NASTAVE TZK-e				
SPOL		Nije oslobođen	Djelomično oslobo.	Potpuno oslobođen
Učenice	(500)	F = 376 (75.8%)	F = 61 (12.2%)	F = 63 (12.6%)
Učeniči	(636)	F = 488 (76.7%)	F = 82 (12.9%)	F = 66 (10.4%)
Total	(1136)	F = 864 (76.1%)	F = 143 (12.6%)	F = 129 (11.4%)
Chi-square = 1.40 df = 2 p = .49				

RAZRED				
		Nije oslobođen	Djelomično oslobo.	Potpuno oslobođen
1. razred	(316)	F = 246 (77.8%)	F = 44 (13.9%)	F = 26 (8.2%)
2. razred	(315)	F = 315 (78.7%)	F = 38 (12.1%)	F = 29 (9.2%)
3. razred	(315)	F = 229 (72.7%)	F = 38 (12.1%)	F = 48 (15.2%)
4. razred	(190)	F = 141 (74.2%)	F = 23 (12.1%)	F = 26 (13.7%)
Total	(1136)	F = 864 (76.1%)	F = 143 (12.6%)	F = 129 (11.4%)
Chi-square = 10.69 df = 6 p = .10				

STRUKA				
		Nije oslobođen	Djelomično oslobo.	Potpuno oslobođen
Gimnazija	(291)	F = 235 (80.8%)	F = 20 (6.9%)	F = 36 (12.4%)
Ekonomska	(285)	F = 196 (68.8%)	F = 48 (16.8%)	F = 41 (14.4%)
Tehnička	(209)	F = 138 (66.0%)	F = 44 (21.1%)	F = 27 (12.9%)
Prom. tehni.	(211)	F = 178 (84.4%)	F = 18 (8.5%)	F = 15 (7.1%)
Obrtnička	(140)	F = 117 (83.4%)	F = 13 (9.3%)	F = 10 (7.1%)
Total	(1136)	F = 864 (76.0%)	F = 143 (12.6%)	F = 129 (11.4%)
Chi-square = 44.62 df = 8 p = .00				

Na osnovi toga može se zaključiti da se učenici srednjih škola ne razlikuju

značajno između sebe po tome jesu li djelomično ili potpuno oslobođeni od nastave TZK-a, s obzirom na spolnu pripadnost.

Obavijesti o prisustvovanju i oslobađanju od nastave TZK-a s obzirom na stupanj obrazovanja prikazane su u tablici 1. Analizom tablice 1. evidentno je da oko 76% učenika nije oslobođeno od nastave TZK-a, djelomično ih je oslobođeno oko 13%, a 11% učenika potpuno je oslobođeno. Na osnovi gore rečenog može se očekivati da učenici srednjih škola u Splitu u podjednakoj mjeri sudjeluju u nastavi TZK-a s obzirom na spolnu pripadnost i stupanj obrazovanja.

Međutim, to se ne može tvrditi i za učenike različite izobrazne struke. Naime, uočljivo je da učenici Ekonomske škole (69%) i Tehničke škole (66%) u odnosu na učenike Tehničke prometne škole (84%), Obrtničke škole (83%) i Gimnazije (80%) u znatno manjem postotku prisustvuju nastavi TZK-a.

Sukladno tomu moglo se očekivati da najviše djelomično oslobođenih učenika ima u Tehničkoj školi (21%), Ekonomskoj (17%), a najviše potpuno oslobođenih učenika u Ekonomskoj školi (oko 14.4%) Tehničkoj (13%), Gimnaziji (12.4%) itd. Rezultati χ^2 testa potvrdili su pretpostavku da postoje značajne razlike između ispitanika s obzirom na izobrazbu struke.

U daljnjoj analizi zanimalo nas je u kojoj mjeri su učenici uredno i redovito prisutni na satima TZK-a. Iz tablice 2. može se iščitati da je samo oko 24% srednjoškolaca uredno i redovito prisutno na satima TZK-e, jednaki postotak učenika često izostaje, dok je daleko najviše onih (oko 45%) koji povremeno izostaju. Premda učenici znatno redovitije participiraju sate TZK-e (oko 63%) u odnosu na učenice (37%), oni su istovremeno više skloni povremeno (54%) ili često (59%) izostati sa satova TZK-a.

Tablica 2. Satima tjelesne i zdravstvene kulture prisustvujem: (F – frekvencija, % postotak) - (s obzirom na spolnu pripadnost, stupanj obrazovanja i izobrazbu struke)

SPOL	Oslobođeni	Uredno i redov.	Povremeno izost.	Često izost.
Učenice (500)	F = 56 (60.2%)	F = 1001 (37.4%)	F = 237 (40.6%)	F = 106 (40.6%)
Učenci (636)	F = 37 (39.8%)	F = 169 (62.6%)	F = 275 (53.7%)	F = 155 (59.4%)
Total (1136)	F = 93 (8.2%)	F = 270 (23.8%)	F = 512 (45.0%)	F = 261 (23.0%)
Sci-square = 16.99 df = 3 p = .00				

RAZRED	Oslobođeni	Uredno i redov.	Povremeno izost.	Često izost.
1. razred (316)	F = 15 (16.1%)	F = 113 (41.8%)	F = 127 (24.8%)	F = 61 (23.4%)
2. razred (315)	F = 21 (22.6%)	F = 73 (27.0%)	F = 160 (31.2%)	F = 61 (23.4%)
3. razred (315)	F = 36 (38.7%)	F = 53 (19.6%)	F = 135 (26.4%)	F = 91 (34.9%)
4. razred (190)	F = 21 (22.6%)	F = 31 (11.5%)	F = 90 (17.6%)	F = 48 (18.4%)
Total (1136)	F = 93 (8.2%)	F = 270 (23.8%)	F = 512 (45.1%)	F = 261 (23.0%)
Shi-square = 54.79 df = 9 p = .00				

STRUKA	Oslobođeni	Uredno i redov.	Povremeno izot.	Često izost.
Gimnazija	F = 30 (32.3%)	F = 106 (39.3%)	F = 127 (24.8%)	F = 28 (10.7%)
Ekonomska	F = 37 (39.8%)	F = 54 (20.0%)	F = 134 (26.2%)	F = 60 (23.0%)
Tehnička	F = 12 (12.9%)	F = 27 (10.0%)	F = 69 (13.5%)	F = 101 (38.7%)
Tehnička prom.	F = 8 (8.6%)	F = 52 (19.3%)	F = 114 (22.3%)	F = 37 (14.2%)
Obrtnička	F = 6 (6.4%)	F = 31 (11.5%)	F = 68 (13.3%)	F = 35 (13.4%)
Total	F = 93 (8.2%)	F = 270 (23.8%)	F = 512 (45.1%)	F = 261 (23.0%)
Chi-square = 147.41 df = 12 p = .00				

Stupnjem obrazovanja (Tablica 2.) značajno se povećava postotak učenika koji uredno i redovito pohađaju sate TZK-a. Za učenike drugih razreda može se reći da su u prvom redu skloni povremenom izostajanju sa sata TZK-a (31%), dok za učenike trećih razreda može se ustvrditi da prednjače u čestim izostajanjima. Zanimljivo je spomenuti i to da nasuprot uvriježenom mišljenju kako učenici završnih razreda (završne godine) često izostaju sa sata TZK-a (zbog učenja, ocjene, umora i sl.) u ovom ispitivanju to nije potvrđeno, dapače, spomenuti učenici to čine samo u 18% slučajeva.

Na pitanje: «**Ako izostaješ s nastave TZK-e – gdje provodiš vrijeme?**» oko 60% ispitanika izjasnilo se kod kuće, 20% u gradu, a 7% u okruženju škole. Dok učenice češće provode to vrijeme kod kuće (oko 64%), a manje u gradu (17%), učenici za razliku od njih nešto su manje kod kuće (56%), a više u gradu (23%). Naravno, to otvara prostor za daljnja promišljanja; što to nudi ulica, kafić, zabavni centri i druga mjesta u gradu, kakve sadržaje i aktivnosti. Tko kontrolira tu mladež i kakve su moguće sociološke posljedice takvog načina korištenja vremena (rizična ponašanja u školi)^{1?}

Tablica 3. Ako izostaješ s nastave TZK-a, gdje provodiš vrijeme?

(s obzirom na spolnu pripadnost, stupanj obrazovanja i izobrazbu struke)

SPOL	Oslobođeni	Kod kuće	U okolini škole	U gradu
Učenice (500)	F = 85 (17.0%)	F = 319 (63.8%)	F = 10 (2.0%)	F = 86 (17.2%)
Učenici (636)	F = 67 (10.5%)	F = 359 (56.4%)	F = 65 (10.2%)	F = 145 (22.8%)
Total (1136)	F = 152 (13.4%)	F = 678 (59.7%)	F = 75 (6.6%)	F = 231 (20.3%)
Sci-square = 16.99 df = 3 p = .00				

¹ Kustura: Škole se boji više od polovice učenika. Večernji list, 21. 01. 2004, str. 3. (Rizična ponašanja u školi: U školi sam pio alkohol; U školi ili oko škole su mi nudili neku drogu).

RAZRED	Oslobođeni	Kod kuće	U okolini škole	U gradu
1. razred (316)	F = 46 (14.6%)	F = 174 (55.1%)	F = 33 (10.4%)	F = 63 (19.9%)
2. razred (315)	F = 31 (9.8%)	F = 202 (64.1%)	F = 19 (6.3%)	F = 63 (20.0%)
3. razred (315)	F = 50 (15.9%)	F = 191 (60.6%)	F = 9 (2.9%)	F = 65 (20.6%)
4. razred (190)	F = 25 (13.2%)	F = 111 (58.4%)	F = 14 (7.4%)	F = 40 (21.0%)
Total (1136)	F = 152 (13.4%)	F = 678 (60.0%)	F = 75 (6.6%)	F = 231 (20.0%)
Shi-square = 54.79 df = 9 p = .00				

STRUKA	Oslobođeni	Kod kuće	U okolini škole	U gradu
Gimnazija(291)	F = 55 (18.9%)	F = 191 (65.6%)	F = 17 (5.8%)	F = 28 (9.6%)
Ekonomska 28	F = 53 (18.6%)	F = 180 (63.2%)	F = 5 (1.7%)	F = 47 (16.5%)
Tehnička (209)	F = 22 (10.5%)	F = 152 (72.7%)	F = 6 (2.8%)	F = 29 (13.9%)
Prom. teh. (211)	F = 13 (6.2%)	F = 106 (50.2%)	F = 17 (8.1%)	F = 75 (37.5%)
Obrtnička (140)	F = 9 (6.4%)	F = 49 (35.0%)	F = 30 (21.4%)	F = 52 (37.1%)
Total (1136)	F = 152 (13.4%)	F = 678 (59.7%)	F = 75 (6.6%)	F = 231 (20.3%)
Chi-square = p = .00				

S obzirom na stupanj obrazovanja uočljivo je da učenici druge i treće godine, ako izostaju sa sata TZK-a najčešće provode vrijeme kod kuće, dok učenici prve godine provode vrijeme u okolini škole. Ono što je zajedničko učenicima svih stupnjeva obrazovanja je to da ih oko 20% provodi vrijeme u gradu. Naravno broj takvih učenika, a i količina vremena nekontroliranog boravka u okolini škole ili u gradu nije zanemariva, dapače, može sa sociološkog gledišta biti «rizična».

S obzirom na izobrazbu struke (Tablica 3.), zapaža se da učenici Tehničke škole i Gimnazije vrijeme izostanka sa satova TZK-a najviše provode kod kuće (73%, odnosno 66%), dok učenici Tehničke prometne škole i Obrtničke škole (oko 37%) to vrijeme koriste za zabavu u gradu (Šavora, 2003.).

Rezultati χ^2 testa potvrdili su gore očitovane razlike između analiziranih struka, te se može zaključiti: učenici koji izostaju sa satova TZK-a koriste to vrijeme na različite načine i na različitim mjestima (kod kuće, u gradu, a najmanje u okolini škole). S obzirom na spolnu pripadnost, stupanj obrazovanja i izobrazbu struke oni se po tome značajno međusobno razlikuju.

Na kraju ankete ispitanicima smo ponudili i pitanje: «**Navedi redoslijedom pet nastavnih predmeta koje rado slušaš ili pohađaš!**» Nažalost, tradicionalno stav roditelja, struke pa i javnog mijenja koji generira nekakav općenito pozitivni stav i razmišljanje prema tjelesnom vježbanju, pa i prema nastavi tjelesne i zdravstvene kulture, da mladi ove životne dobi participiraju tjelesno vježbanje s naglašenim zanimanjem, u ovom ispitivanju nije potvrđen. Naime, utvrđeno je da učenici preko svih definiranih skupina predmet tjelesna i zdravstvena kultura nisu rangirali među prvih pet nastavnih predmeta koje rado slušaju ili pohađaju. Ova spoznaja je vrlo znakovita i otvara prostor za daljnjim traganjem i analizama u kojoj su mjeri aktualni nastavni planovi i programi, oblici i metode rada su u funkciji potreba i zanimanja učenika ove životne dobi.

Slijedom analize praćenja izostanaka učenika srednjih škola u Splitu s

nastave TZK-a, a na osnovu dobivenih podataka, nameće se jedno logično pitanje: «Izostaju li splitski srednjoškolci (pre)često s nastave TZK-a i kakve su moguće eventualne posljedice toga? Činjenica da je oko 11,4% učenika potpuno oslobođeno nastave TZK-a, i oko 13% djelomično oslobođenih, dakle, ukupno oko 24% oslobođenih učenika dovodi u neku ruku u pitanje temeljne vrijednosti tjelesnog i zdravstvenog odgojno-obrazovnog područja, odnosno nastave TZK-a. Tim više kada se zna da su djelomično oslobođeni učenici ona kategorija koja iz zdravstvenih razloga ne može participirati redovni nastavni plan i program, te su često upućeni na posebne programe za učenike oštećena zdravlja koji se iz objektivnih, ili neobjektivnih razloga, bar kada je riječ o Splitu ne organiziraju, pa niti ostvaruju.

U bivšoj Jugoslaviji prema izvješću Republičkog savjetnika za tjelesnu i zdravstvenu kulturu u Zagrebu broj oslobođenih učenika se kretao između 3-10% (Gagro, 1984.).

Rezultati rada Komisije za oslobađanje učenika od nastave fizičkog odgoja u osnovnim i srednjim školama na području Slavonskog Broda u periodu od 1974. do 1979. godine ukazuju na sljedeće rezultate: u osnovnim školama prosječan postotak oslobođenih učenika iznosio je 2.4% a u srednjim školama 3.6%. U oba slučaja više je bilo oslobođenih djevojčica, naročito u srednjim školama (61%-66%) gdje uz objektivni nalaz često nailazimo i na prisutnost subjektivnih faktora kao što su stid i strah od nesposobnosti naročito kod pojave pretilnosti, strah od neuspjeha i povrede te od loše ocjene i drugi (Rokoš-Trešnjić, 1980.).

Zanimljivo ispitivanje provedeno je u Gimnaziji Pula (Vrbanac, 1995.). Dobiveni rezultati ukazuju: od ukupno 805 učenika, oslobođena su 62 učenika ili 7.7%. Od 268 učenika djelomično je oslobođeno 16 ili 6%, a potpuno oslobođenih nema. Od ukupno 537 učenika djelomično je oslobođeno 41 učenika ili 8%, a potpuno je oslobođeno 5 učenika ili 1%. Ukupno je oslobođeno 46 učenika ili 9.57%. U zaključku autorica ističe da se tijekom školske godine broj privremeno oslobođenih učenika nastave TZK-a povećava, kada se kroz nastavne programe rade sadržaji koji se «njima čine teži» a to su sportska gimnastika i atletika (Kosinaca, 1992.). Nema sumnje da se određeni broj učenika tijekom školovanja iz opravdanih medicinskih razloga oslobađaju privremeno ili trajno tijekom školovanja od nastave TZK-a, ali isto tako činjenica je da danas ima sve više učenika koji donose liječnička opravdanja iz paramedicinskih razloga (neopravdano).

S kineziološkog stajališta važna je konstatacija da je zanemarivanje ili sprječavanje vježbanja jedan od bitnih uzroka poremećaja ukupnog razvoja pojedinca, pa i odgoja. Potreba za kretanjem je prirodna nužnost, a ako se ta nužnost ne ostvaruje, organizam slabi, propada (Findak, Mraković, 1992., Jančić i sur., 1995.).

Brojni radovi stalno šire i zaokružuju spoznaje o ovoj problematici. Tu svakako treba istaknuti one radove koji ukazuju/upozoravaju na činjenicu da su brojni društveni mehanizmi, a posebno industrijska promidžba, orijentirani na formiranje i orijentaciju stila života koji se protivi prirodnim potrebama pojedinca među kojima je nesumnjivo najvažnija potreba za kretanjem. Pod

utjecajem promidžbe dobiva se dojam da je bolje sjediti, što manje se naprezati, da je kulturno gledati kako drugi sudjeluju u vježbanju i sportu, a ne sam vježbati (Findak, Mraković, 1992.). Pojava nekih poremećenih stanja i bolesti pokušava se riješiti silnom proizvodnjom farmakoloških preparata, a ne na najprirodniji način – svakodnevnim kretanjem u dokolici, vježbanjem, promjenom radnog ambijenta, stila života i sl.

Promatrajući zdravstveni status učenika kao dinamičko stanje organizma podložno stalnim promjenama pod neprekidnim utjecajem sanogenih i morbogenih čimbenika te uvažavajući definiciju zdravlja svjetske zdravstvene organizacije u kojoj je zdravlje definirano kao stanje potpunog fizičkog, mentalnog i socijalnog blagostanja, a ne samo kao odsustvo oronulosti i bolesti, cilj nastavnog procesa u tjelesnoj i zdravstvenoj kulturi na ovoj razini školovanja trebao bi biti usmjeren k samostalnim ciljanim programima i odabiru adekvatnih kinezioloških operatora kojima bi učenik povećao svoju radnu sposobnost i poboljšao zdravstveni status – kvalitetu življenja (Jančić i sur., 1995.). Tijekom odgojno-obrazovnog procesa srednjoškolci su intelektualno opterećeni što ima za posljedicu umor, smanjenje pozornosti i usredotočenosti, a u krajnjem slučaju dolazi do povišenog neurotizma to jest, psihičkih poremećaja (Plavec, 1986.).

Premda se ne može zaobići činjenica da postoji čitav niz poteškoća poput loših uvjeta rada, neprimjerene materijalno-tehničke osnove, rada u smjenama, velikog broja obrazovnih programa, prevelikih razrednih odjeljenja (velik broj učenika na satu), problema učenika oštećena zdravlja i druge, to još uvijek ne opravdava jedan broj nastavnika koji svojim nedostatkom zanimanja, nezalaganja, neinventivnošću i nedostatkom stvaralaštva dovode u pitanje kakvoću nastave, ostvarivanje temeljnih ciljeva i zadaća nastave TZK-a, pa samim tim i dokazane vrijednosti tjelesnog i zdravstvenog odgojno-obrazovnog područja u cjelini.

Važno je i ovom prilikom istaknuti problem složenog i učinkovitog djelovanja profesora u ovoj nastavi. Poznato je da uspješnost odgojno-obrazovnih ciljeva i zadaća tjelesne i zdravstvene kulture presudno ovisi o slojevitom i učinkovitom djelovanju profesora. Zbog svojih specifičnih ciljeva i zadaća, sadržaja, organizacijskih oblika i uvjeta rada, ovaj zahtjev posebice je naglašen u tjelesnom i zdravstveno-odgojnom obrazovnom području. Sagledavanje kakvoće profesora u radu s mladima razvojne dobi može pridonijeti rješavanju pitanja odgoja i obrazovanja nastavnika, uravnoteženoj strukturi nastavnih programa na kadrovskim školama i fakultetima, vodeći računa o jedinstvenosti znanstvene, stručne, pedagoške i psihološke komponente, ali i o tradicionalnim ljudskim vrijednostima i slobodama kojima današnje čovječanstvo teži (Kosinac, 1991., 1992., 1995., 1996.).

Ako je to tako, a današnja razina spoznaja i iskustva nam daje za pravo da jest, onda kako objasniti činjenicu, da pored često isticane komparativne prednosti tjelesnog i zdravstvenog odgojno-obrazovnog područja, u odnosu na druga odgojno-obrazovna područja, na činjenicu da je tjelesno vježbanje nezamjenjivo sredstvo u čuvanju i unapređivanju zdravlja, u tjelesnom

razvoju, razvoju osobina i sposobnosti, u usvajanju motoričkih znanja, poboljšavanju motoričkih dostignuća, te istodobno i snažno sredstvo duhovnog razvoja, «fenomen» izbjegavanja s nastave TZK-a poprima zabrinjavajuće razmjere?

Odgovor na to pitanje zahtijeva jedno cjelovito ispitivanje. U sljedećoj fazi ispitivanja pozornost smo usmjerili u pravcu otkrivanja onih čimbenika zbog kojih učenici izbjegavaju djelomično, ili potpuno, nastavu TZK-a, što i jest zadaća sljedećeg rada.

ZAKLJUČAK

Tragajući za odgovorom na vrlo aktualno pitanje: «U kojoj mjeri učenici srednjih škola u Splitu sudjeluju u nastavi tjelesne i zdravstvene kulture?», odnosno «U kojoj mjeri se učenici srednjih škola oslobađaju nastave tjelesne i zdravstvene kulture?» izvršili smo ispitivanje na uzorku od 1136 učenika pet srednjih škola, životne dobi od 15 do 19 godina, različitog spola, stupnja obrazovanja i izobrazne struke. Na osnovi dobivenih rezultata moglo bi se zaključiti:

Velika većina učenika (76%) redovito prisustvuje nastavi TZK-a, oko 13% je onih koji su djelomično oslobođeni, a 11% učenika je potpuno oslobođeno te nastave. S obzirom na spolnu pripadnost i stupanj obrazovanja nema značajnih razlika između učenika kada je riječ o djelomičnom ili potpunom oslobađanju od nastave TZK-a.

Učenici, u odnosu na učenice, redovitije prisustvuju satima TZK-a, ali su oni skloni i povremeno ili čestom izbjegavanju tih satova. U tome posebno prednjače učenici drugih razreda (povremeno), odnosno učenici trećih razreda (često). Zanimljivo je istaknuti da učenici Gimnazije najčešće prisustvuju satima TZK-a, dok, suprotno njima, učenici Tehničke škole najčešće ih izbjegavaju.

Učenice općenito ako izostaju sa satova TZK-a, to vrijeme borave kod kuće, dok njihovi vršnjaci to vrijeme provode u gradu. Također je utvrđeno da učenice Ekonomske škole vrijeme predviđeno za sat TZK-a, najčešće provode u gradu, a gimnazijalke kod kuće (učenje, domaći uradci i sl.).

Utvrdeno je da učenici ne svrstavaju predmet tjelesne i zdravstvene kulture među prvih pet nastavnih predmeta koje rado slušaju ili pohađaju.

Rezultati ispitivanja ukazuju da stavovi učenika nose puno korisnih informacija, stoga ih se ne može zaobići u vrednovanju temeljnih vrijednosti nastave tjelesne i zdravstvene kulture.

LITERATURA

- Bonacin, D., Kosinac, Z., Stavovi prema nastavniku kao kriterij sustava vrijednosti nastavnog procesa u srednjem usmjerenom obrazovanju, Zbornik radova III. kongres pedagoga fizičke kulture Jugoslavije, Novi Sad, 1987., str. 47.-50.
- Findak, V., Mraković, M., Kineziološki pogledi na odgoj, Napredak, 133(4), 1992., str.420.-427.
- Jančić, S., Vukić, Ž., Jurković, J., Nastavni plan i program u funkciji zdravlja, da ili ne?, Zbornik radova 4. ljetne škole pedagoga fizičke kulture Republike Hrvatske, Rovinj, 1995., str. 52.-53.
- Kosinac, Z., Kompleksno ustrojena i uravnotežena ličnost nastavnika tjelesne i zdravstvene kulture po procjeni učenika, Napredak, 137(3), 1996., str. 300.-305.
- Kosinac, Z., Iskazi učenika srednjih škola o nekim temeljnim vrijednostima nastave tjelesne i zdravstvene kulture, Školski vjesnik, 44(2), 1995., str. 177.-184.
- Kosinac, Z., Odnosi kompleksnog nastavnikova djelovanja na razvoj motivacije i aktivnosti učenika u nastavi tjelesne i zdravstvene kulture, Život i škola, 41(5), 1992., str. 489.-499.
- Kosinac, Z., Bonacin, D., Funkcija nastavnika tjelesne i zdravstvene kulture u modeliranju nekih temeljnih odgojno-obrazovnih vrijednosti izražena kroz stav učenika i studenata, Napredak, 132(2), 1991., str. 183.-187.
- Kosinac, Z., Stavovi učenika 8. razreda osnovne škole prema nastavi kao mogućem čimbeniku (pre)opterećenja, Školski vjesnik, 52(3-4), 2003., str. 311. - 320.
- Kosinac, Z., Bonacin, D., Model stavova i interesa subjekata obuhvaćenih nastavom tjelesne i zdravstvene kulture, Zbornik radova III. kongres pedagoga fizičke kulture Jugoslavije, Novi Sad, 1987., str. 144.-145.
- Kosinac, Z., Nastavnik u nastavi tjelesne i zdravstvene kulture, Život i škola, 44(1), 1995., str. 1.-10.
- Kristofić, I., Bosak, M., Pinter, M., Oslobođanje učenika od nastave tjelesne i zdravstvene kulture na području Varaždina u 1993./94. godini. Zbornik radova 4. ljetne škole pedagoga fizičke kulture Republike Hrvatske, 1995., str. 49.-51.
- Kustura, I., Učenici izostali s nastave čak 30 milijuna sati, Večernji list, 10. 03., str. 3., 2004.
- Plavec, S., Radovančević, Lj., Učestalost psihoneurotskih pojava i njihov odnos prema drugim poremećajima omladine, Zbornik radova I. simpozija liječnika školske i univerzitetske medicine Jugoslavije, Zagreb, 1986., 173.
- Rogulj, N., Osnovne značajke tjelesne i zdravstvene kulture kao nastavnog predmeta. Zbornik radova 5. ljetne škole pedagoga fizičke kulture Republike Hrvatske, Rovinj, 1996., str. 59.-60.
- Rokoš-Trešnjčić, M., Uloga i značaj suvremenih uvjeta provođenja nastave fizičkog odgoja i broj oslobođenih učenika od tjelesnog vježbanja, Zbornik radova I. kongresa liječnika školske medicine Jugoslavije, Zagreb, 1980., str. 424.-427.
- Šavora, B., Longitudinalno praćenje provođenja slobodnog vremena adolescenata, Zbornik radova Sabora pedagoga Hrvatske, Hrvatsko pedagoško-književni zbor, Zagreb, 2003., str. 580.-586.
- Vrbanac, D., Učestalost i razlozi oslobođanja učenica i učenika gimnazije od nastave tjelesne i zdravstvene kulture, Zbornik radova, 4. ljetne škole pedagoga fizičke kulture Republike Hrvatske, 1995., str.70.-72.

THE ANALYSIS OF PE ATTANDANCE IN SPLIT SECONDARY SCHOOLS

The poll aimed to establish the patterns of PE attendance was conducted with 1136 secondary school students aged 15 to 19, who were asked a set of questions about their attitudes and beliefs. The results obtained may suggest the following conclusions.

76% of tested students regularly attend PE classes, 13% do it only occasionally, and 11% are exempt from PE classes. Gender and education level factors do not significantly influence the attendance patterns, whereas type of school they attend does.

Male students attend PE classes more regularly than female students. Male students are, however, more prone to occasional or frequent truancy, which is the most prominent in the third grade (frequently) and second grade (occasionally). Grammar school students have the most regular attendance of PE classes, and students attending technical schools have the highest incidence of truancy.

Whereas most female students who skip PE classes spend that time at home, their male colleagues tend to spend it in town. χ^2 test scores confirmed the differences between the two groups. We may therefore conclude that there is a significant difference between male and female students regarding PE attendance, as well as between how they spend the time when they skip classes.

Key words: attendance, exemption from PE classes, analysis of differences

Primljeno 15. rujna 2005.